

Harinck, G., Krabbendam, H., *Morsels in the Melting Pot. The Persistence of Dutch Immigrant Communities in North America* (European Contributions to American Studies LXIV; Amsterdam: VU uitgeverij, 2006, 246 blz., €38,75, ISBN 90 8659 003 9).

De congresbundel *Morsels in the Melting Pot* van de historici George Harinck en Hans Krabbendam sluit aan bij de thematiek van eerdere bundels die dit duo redigeerde, waaronder *Sharing the Reformed Tradition* (1996), *Breaches and Bridges* (2000) en *Amsterdam-New York* (2005). In deze bundels staat de geschiedenis en het aanpassingsproces van orthodox-protestantse Nederlandse immigranten in de Amerikaanse samenleving centraal, in de periode van de zeventiende tot de twintigste eeuw. Het overkoepelende thema van de *Morsels*-bundel is het ontstaan en de ontwikkeling van een aantal kleinere Nederlands-Amerikaanse immigrantenkerken, het Amerikaniseringsproces dat zij doormaakten en de relaties die deze kerken met elkaar en met hun zusterkerken in Nederland onderhielden, waarbij het accent ligt op de negentiende en twintigste eeuw. Tot op heden ging de aandacht in de historiografie – ook in de eerdere bundels van Harinck en Krabbendam – vooral uit naar de twee grootste Dutch-American kerken, de Reformed Church in America (1628, een kerk die vergelijkbaar is met de Nederlandse Hervormde Kerk) en de Christian Reformed Church (1857, vergelijkbaar met de Gereformeerde Kerken in Nederland). In het jaar 2000 telden deze kerkgenootschappen in de Verenigde Staten en in Canada respectievelijk 300.000 en 275.000 leden. Het streven van *Morsels in the Melting Pot* is om de aandacht nu eens te richten op een aantal kleinere kerken, zoals de Canadian Reformed Church (een zusterkerk van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt), de Free Reformed Church (Christelijke Gereformeerde Kerken) en de Netherlands Reformed Congregations (Gereformeerde Gemeenten). Verder bevat de bundel essays over christenen die zich na emigratie bij reeds bestaande Noord-Amerikaanse kerken aansloten – zoals de katholieke kerk en de pinksterbeweging – en een aantal theoretische beschouwingen over de Amerikaniseringsproces dat binnen immigrantengemeenschappen plaatsvond.

Harinck en Krabbendam beogen met *Morsels* niet om uitputtende analyses over de geschiedenis en ontwikkeling van kleinere Dutch-American kerken te verschaffen, maar willen met hun bundel een aanzet geven tot gedetailleerder vervolgonderzoek en vergelijkende studies. De etnische identiteit van de diverse Nederlands-Amerikaanse kerkgenootschappen wordt in *Morsels* geanalyseerd aan de hand van een aantal thema's: de rol van instituties en sociale netwerken bij het behoud of het geleidelijke verlies van de etnische eigenheid van immigrantengroepen, de functie van taal en de aard van de spiritualiteit binnen de gemeenschap, de rol die onderwijs speelde bij de vorming van de volgende generaties en de economische integratie in de Noord-Amerikaanse samenleving. Aan de hand van deze thema's wordt in achttien artikelen getaxeerd in hoeverre de diverse Nederlandse kerkgenootschappen als 'brokstukken' (*morsels*) in de Amerikaanse samenleving identificeerbaar bleven of

opgingen in de Amerikaanse *melting pot*. *Morsels in the Melting Pot* laat zien dat de diverse Nederlandse kerken verschillende strategieën gebruikten bij hun aanpassingsproces in de Amerikaanse samenleving.

De auteurs hebben een goede balans gevonden tussen enerzijds compacte, narratieve casestudies van historici en anderzijds artikelen van sociologen die een overkoepelend theoretisch en analyserend kader willen bieden. De socioloog Peter Ester prijst in het openingsartikel het uit Amerika overgewaaide concept ‘sociaal kapitaal’ aan als analysemethode voor de bestudering van Nederlandse immigrantenkerken in Noord-Amerika. Volgens hem is de bestaande historiografie te descriptief, waardoor de vraag onderbelicht is gebleven *waarom* bepaalde kerkgenootschappen in Noord-Amerika succesvoller waren in het vasthouden van hun culturele identiteit en hun religieuze eigenheid dan andere kerken. Het concept sociaal kapitaal behelst de sociale hulpmiddelen – structuren, instituties, netwerken en tradities – die ingezet worden om de gemeenschap en haar leden te dienen en te versterken. Hoe meer sociaal kapitaal een gemeenschap bezit, des te sterker is deze. Aangezien religie een belangrijke vorm van sociaal kapitaal is, biedt dit concept in Esters ogen goede perspectieven voor vergelijkend onderzoek, niet alleen voor sociologen maar ook voor historici. Dat het concept ‘sociaal kapitaal’ inderdaad bruikbaar is voor historici, bewijst Hans Krabbendam in zijn prettig leesbare casestudy over de Nederlandse immigrantenfamilie Polder in Californië (1910-1940).

In het afsluitende artikel vat de godsdienstsocioloog Gerard Dekker de conclusies en perspectieven samen die de congresbundel opgeleverd heeft. Hij concludeert dat de Nederlands-Amerikaanse groepen er zoveel mogelijk naar streefden om hun eigen identiteit te behouden en zich verzetten tegen een complete assimilatie. De Nederlandse immigrantenkerken waren te klein om binnen de Amerikaanse samenleving door samensmelting met andere subculturen nieuwe culturen te vormen die een significante invloed in Noord-Amerika hadden. De immigrantenkerken vertonen dan ook het beeld van cultureel pluralisme: ze vormen onderscheiden subculturen binnen de Amerikaanse *mainstream*-cultuur. Dekker stelt afsluitend terecht voor dat historici en sociologen zich in de toekomst verder concentreren op de wisselwerking tussen de religieuze identiteit en vorm van subculturen in Noord-Amerika enerzijds en de Amerikaanse *mainstream*-cultuur anderzijds.

Morsels in the Melting Pot is uitstekend geslaagd in haar doelstelling om de geschiedenis van enkele kleinere Nederlands-Amerikaanse immigrantenkerken aan de vergetelheid te onttrekken en biedt daarnaast een bruikbare inhoudelijke en theoretische basis voor toekomstig vergelijkend onderzoek. Op een knappe wijze hebben de redacteurs de bijdragen van historici en sociologen weten te verenigen tot een samenhangende bundel. Over de meeste immigrantenkerken die in de bundel behandeld worden valt meer te schrijven, maar *Morsels in the Melting Pot* verschaft door de grote lijnen die zij getrokken heeft een stevige basis voor verdere detailstudies over de kleinere Nederlands-Amerikaanse kerken.

Enne Koops

Kok, J., Leeuwen, M. H. D. van, ed., *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam: Aksant, 2005, viii + 339 blz., €25,-, ISBN 90 5260 152 6).

Wanneer men bedenkt dat partnerkeuze de opstap vormde tot een beslissende stap in de levensloop van vrijwel alle historische actoren, is het des te opmerkelijker hoe weinig we van dit onderwerp weten. Historisch-demografische studies informeren ons uitvoerig over het percentage mensen dat ooit huwt, over hun huwelijksleeftijden en over de uit het huwelijk voortvloeiende vruchtbaarheid, maar over de reden waarom dit specifieke stel ooit bij elkaar kwam, tasten wij in het duister. De bundel van Kok en Van Leeuwen voorziet daarom in een lacune en, laat ik het maar meteen zeggen, hij doet dat op voorbeeldige wijze.

De twaalf hoofdstukken kunnen op diverse manieren gegroepeerd worden. In de eerste plaats hebben ze allemaal betrekking op de negentiende en twintigste eeuw, soms keurig afgebakend (1840-1940, 1815-1890 etcetera), maar soms ook bestrijken ze de hele periode. Geografisch is er eveneens grote verscheidenheid. Enkele bijdragen behandelen heel Nederland, maar Utrecht (Schrover), Gouda (Van Poppel en Ekamper), Rotterdam (De Nijs), Akersloot (Damsma en Kok) en de provincies Limburg (Rutten), Utrecht en Zeeland (Kok en Mandemakers) krijgen speciale aandacht. Het uitstapje naar de Belgische steden Leuven, Aalst en Gent (Van de Putte) is de enige buitenlandse bijdrage. Niet-Nederlandse inbreng is er wel in een stuk over de partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland (Esveldt en Van Poppel) en in de bijdrage van Schrover over de in Utrecht wonende Duitsers. Het boek kan vervolgens nog sociaal gestratificeerd worden omdat er expliciet aandacht is voor de stedelijke arbeidersklasse (Van de Putte), voor de boerenstand (Damsma en Kok) en voor de hoge burgerij (De Nijs). Ik permitteer mij nog een laatste indelingscriterium. Dat heeft dan betrekking op de gehanteerde bronnen. In wezen vormen de hoofdstukken geschreven door Stokvis, De Hoog, Van Tilburg en De Nijs een afzonderlijk deel van de bundel. Al deze auteurs hanteren kwalitatieve bronnen, uiteenlopend van handleidingen voor het huwelijk, huwelijksadvertenties, egodocumenten of domweg bestaande literatuur. Alle andere bijdragen steunen op demografisch materiaal, niet zelden afkomstig uit de Historische Steekproef Nederlandse bevolking (HSN), of een survey.

Deze omschrijving lijkt te wijzen op een chronologisch, geografisch, thematisch en methodologisch versnipperde verzameling teksten. Niets is minder waar. Het mooie van deze bundel is dat de ogenschijnlijk onsamenvangende onderdelen leiden tot één overtuigend beeld. De socioloog Kalmijn benadrukte ooit dat de drie krachten waarbinnen de partnerkeuze tot stand komt bestaan uit persoonlijke voorkeur, druk uit de omgeving van de potentiële echtelieden en de kansen op ontmoeting. De juistheid van dat krachtenveld wordt in elk van de hoofdstukken aangetoond, zij het natuurlijk met accentverschillen. Een enkele keer lijken de uitkomsten elkaar tegen te